

SÛFÎ
ARAŐTIRMALARI
SUFI STUDIES

Sûfî Araştırmaları - Sufi Studies
Cilt/Volume: 3 Sayı/Issue: 5 Kış/Winter 2012
ISSN 2146-1449
MANİSA

Yılda iki sayı yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.
Sûfî Araştırmaları-Sufi Studies
Mevlânâ Düşüncesi Araştırmaları Derneđi'nin yayın organıdır.

GANEM DEDE VE ANKARAVÎ'NİN ŞERH-İ MESNEVÎ'SİNE KATKISI*

Ganem Dede and His Contribution to Comment of Mesnevi of Ankaravi

Ahmet TANYILDIZ**

ÖZET

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin en önemli eseri sayılan *Mesnevî-yi Ma'nevî* ve bu eserin çeşitli dönemlerde yazılmış şerhleri müstakil bir edebî-tasavvufî literatür oluşturacak seviyeye ulaşmıştır. Bu eserler Mevlevîliğin kural ve geleneklerine, Mevlevîliğin her dönemdeki temsilcilerine ve diğer Mevlevî kaynaklarına yer vermenin yanında yazıldıkları devrin idarî, dinî ve içtimâî hayatına dair kimi bilgileri barındırması açısından önem arz etmektedir. Söz konusu Mesnevî şerhleri arasında en meşhur olan eser, XVII. yüzyılda yaşamış Mevlevî şeyhi İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî'ye aittir. İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *Şerb-i Mesnevî* başta olmak üzere kaleme aldığı eserlerin hemen tamamında Mevlevîlik kültürünü ve bu tarikatın şart ve geleneklerini ele almış, tarikatın işleyişini sistematik hâle getirmiştir. İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî'nin meşhûr eseri *Şerb-i Mesnevî*'nin te'lifine vesîle olan önemli âmillerden biri de Ankaravî'nin manevî evlâdı ve müridi Ganem Dede'dir. Kaynaklarda hayatına dair ayrıntıların daha ziyade menkıbevi olduğu görülen Ganem Dede, yeni doğmuş bir bebek olarak Galata Mevlevihânesi'nin kapısına bırakıldığı zamandan ölümüne kadar şeyhi ve manevi babası İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî'nin yanından ayrılmamıştır. *Şerb-i Mesnevî* te'lif edilirken kitabet/tashih işlemlerini yürütmüş, eserin tamamlanması için uğraşmıştır. Bu çalışmada Ganem Dede'nin tarihi/menkıbevi hayatına değinilip *Şerb-i Mesnevî*'nin te'lifinde üstlendiği önemli role ve şerhe yaptığı katkılara temas edilecektir. Çalışmanın sonundaki Ek bölümünde klâsik biyografî kaynaklarında Ganem Dede'nin anlatıldığı kısımların yeni alfabeyle aktarılmış hâlleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, Şerb-i Mesnevî, Ganem Dede.

* Bu makale, 09-10 Ekim 2010 tarihlerinde Manisa'da düzenlenen *Uluslararası Mevlâna ve Tasavvuf Geleneği Sempozyumu*'nda tarafımızdan tebliğ olarak sunulan bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir.

** Yrd. Doç., Dr., Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, ahmettanyildiz@gmail.com.

ABSTRACT

Mesnevî-yi Ma'nevî, that is the most important work of Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî and its comments that was written in various terms in, came to that extend of creating a distinct literal-sufistic literature. These works are important because, as well as including informations about rules and traditions of Mevleviyeh, agents of Mevleviyeh in every term and Mevlevî sources; these works also include partial informations about the administrative, religious and social life of the term they have been written in. The most famous work among that kind of Mesnevî comments belongs to Mevlevî Sheik İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî who lived in 17th century. İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî dealt with culture of Mevleviyeh and conditions and customs of this religion in all his works especially in *Comment of Mesnevî* and also systematized process of religion. One of the important reasons that conduced to writing of '*Comment of Mesnevî*' which is the famous work of İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî is Ganem Dede who is adopted child of Ankaravî and his follower. Ganem Dede about whom the sources are mostly legends never moved away from his sheik and godfather İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî since he was left in door of Galata Mevlevî House when he was just born and until he died. He conducted literary composition/revision persuits of *Comment of Mesnevî* while it was being written in and strived to complete the work. In this study, after touching on historical/epical life of Ganem Dede, his important role that he undertook by writing of Mesnevî Comment and his contribution to comment will be touched on. In additional part at the end of the study, there are informations told about Ganem Dede in classical biography source in new alphabet version.

Key Words: İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, Comment of Mesnevî, Ganem Dede.

Hayatı ve Şahsiyeti

XVII. yüzyıl Osmanlı ilim ve tasavvuf dünyasında önemli bir yeri olan İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî'nin (ö. 1632) Türk tasavvuf kültürüne kazandırdığı en önemli eseri, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif* adını verdiği yedi ciltlik *Şerb-i Mesnevî*'sidir.¹ Yeniden düzenleme ve eklemelerle birlikte yaklaşık on yıllık bir te'lif süreci olan *Şerb-i Mesnevî*'nin vücuda getirilmesinde Ankaravî'nin manevî evladı ve dervîşi Ganem Dede'nin önemli katkıları olmuştur.

Ganem Dede, Ankaravî'nin Galata Mevlevîhânesi'ndeki meşîhâtında Mesnevî kârî'liği ve *Şerb-i Mesnevî* kâtipliği yapmıştır. Klâsik Mevlevî kaynaklarında Ganem Dede ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Hayat hikâyesine ilişkin *Şerb-i Mesnevî*'nin çeşitli yerlerinde Ankaravî'nin değindiği bazı hususlar dışında diğer kaynakların verdiği bilgilerin önemli kısmı menkıbevî niteliktedir. Ganem Dede'nin hayatına dâir ilk ve ayrıntılı bilgiler Mustafâ Sâkib Dede'nin *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevleviyân*'ında yer almaktadır.² Bunun dışında benzer veya muhtasar bilgilere Sahîh

¹ İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî ve *Şerb-i Mesnevî*'si hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Semih Ceyhan, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005; Ahmet Tanyıldız, *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî-Şerb-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (Cilt I) (İnceleme-Metin-Sözleşik)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010.

² Mustafa Sâkib Dede, *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevleviyân, II*, Kahire: Matbaa-yı Vehbiyye, 1283/1866, s. 42; age., III, s. 54.

Ahmed Dede'nin *Mecmû'atu't-Tevârîhi'l-Mevlevîyye*'sinde³, Esrâr Dede'nin *Tezkîre-yi Şu'arâ-yı Mevlevîyye*'sinde⁴ ve Alî Enver'in *Semâ'-hâne-yi Edeb*'inde⁵ rastlanmaktadır.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî'nin Galata Mevlevihânesi'ndeki şeyhliğinin ilk yılında (1019/1610),⁶ dergâhta mukâbele-yi şerîfeden sonra örtüye sarılmış hâlde kadınlar bölümüne bırakılmış iki yaşlarında bir çocuk bulunur. Ankaravî, kendisine getirilen bu çocuğa "*hây kuzu boş âmedî=hây kuzu boş geldin*" deyip onu manevî oğlu olarak kabul eder ve ihtiyaçlarını karşılamak için bir süt anneye teslim eder. Aklı ermeye başladıktan sonra da onun terbiyesiyle bizzat meşgul olur. Ankaravî'nin çocuğa *Kuzu* iltifatından sonra dervişler de ona aynı lâkapla hitap etmeye başlarlar.⁷

Dervîş Ganem büyüyüp rüşdüne eriştiğinde bir gün Ankaravî'nin alışılmış biçimde onu *Kuzu* hitabıyla çağırması üzerine zarif dostlardan biri "*în bahîyâr ve nazâr-kerde-yi Hazret-i Azîz ez-derecât-ı Hamelî güzêşt ve beev-i Ganemî su'ûd kerdest=Bu bahîyâr ve Hazret-i Azîz'in gözdesi, Hamel (kuzu, oğlak) derecelerini aşır Ganem (koç) zirvesine yükseldi.*" şeklinde bir latîfe yapar. Ankaravî de "*boş gûştüyûd baad ezîn Ganem-i mâ ganîmet-tev'em şud ve behimmet u himâyet-i merdân-ı Hudâ mes'ûlest ki kebş-i İsmâîl şevved=Güzel söylediniz. Bundan sonra bizim ganîmetle eş olan Ganem'imiz Allah dostlarının himmet ve himâyesizle İsmâîl'in koçu olur.*" der. Şeyhin bu sözlerinden sonra *Ganem* adıyla anılmaya başlar.⁸

Sabah namazlarının ardından gerçekleşen zikirden sonra duhâ vakitlerinde has talebelerinin başında kitap ve risâle te'lîfiyle meşgul olan Ankaravî, yine böyle bir vakitte latîfeyle "*în Ganem-i mâ hem-hâl-i kebş-i Hazret-i İsmâîl aleyhi's-selâm hâbed bûd= Bu Ganem'imiz Hazret-i İsmâîl'in koçu ile hem-hâl olacaktır.*" der ve bir müddet sonra hastalanarak hücesine kapanır. Şeyhin hastalığı ile beraber te'lif edilmekte olan eserlerin tamamlanamaması korkusuyla dervişler mahzûn olur. Bu durum üzerine Dervîş Ganem "*ezîn Ganem-i bîçâre gayr ez-kurbânî çî miâyed= Bu bîçâre Ganem'den kurbanlıktan başka ne olur!*" sözleriyle ölmek için niyâz ve ricâda bulunur. Dergâhın pîri bu samimî niyâzın hayırlı neticelerini görüp şeyhin yerine feda olma isteğine onay verip gülbâng çeker. Allah'ın hikmetiyle Hz. İsmâîl'in koçu gibi Dervîş Ganem de şeyhine feda olur, vefat eder. Cenazesinin defnedilmesinden sonra Ankaravî de sıhhatine kavuşur.⁹

Vefatından sonra Ganem Dede'ye ait olan eşyalar dervişler arasında pay edilir. Çeşitli notlar aldığı mecmûası da şeyhinin payına düşer. Defteri açıp baktıklarında şeyhine feda olma arzusunu dillendiren bir kıt'asına rastlayıp hüznü boğulurlar:

³ Sahîh Ahmed Dede, *Mecmû'atu't-Tevârîhi'l-Mevlevîyye (Mevlevîlerin Tarihi)*, haz. Cem Zorlu, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003, s. 290, 296 ve 302.

⁴ Esrâr Dede, *Tezkîre-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye İnceleme-Metin*, haz. İlhan Genç, Ankara: 2000, s. 407-409.

⁵ Alî Enver, *Semâ'-hâne-yi Edeb*, İstanbul: Âlem Matbaası, 1309, s. 182-184.

⁶ "Ve bu sâlda (1019) kafes-i nisvânda 2 yaşında Ganem Dervîş Ahmed bulundu." Sahîh Ahmed Dede, *age.*, s. 290.

⁷ Sâkib Mustafâ Dede, *age.*, III, s. 54-55; Alî Enver, *age.*, s. 182-183.

⁸ Sâkib Mustafâ Dede, *age.*, III, s. 55.

⁹ Sâkib Mustafâ Dede, *age.*, II, s. 42.

*Nagam enîs-i Ganemdir bu deşt-i vahdetde
Hüçüm-ı gürg-i ecelden şebâ ne gam Ganeme
Ganîmet-i dü cibandur dem ü kademle bana
Fidâ-yı cân u ser itmek seniün gibi saneme¹⁰*

Ganem Dede'nin vefat yılını Sahih Ahmed Dede dışındaki kaynaklar 1036/1625-26 olarak gösterirler.¹¹ Sahih Ahmed Dede ise Ganem Dede'nin 1048/1638 yılında 32 yaşında vefat ettiğini ileri sürer.¹² Ancak bu tarih, Ankaravî'nin vefatı ve *Şerh-i Mesnevî*'nin te'lif sürecindeki kronolojik verilerle çelişir. Zira Ankaravî 1041/1631-32 yılında vefat etmiştir. Bunun dışında *Şerh-i Mesnevî*'nin ikinci te'lif metni olan Derviş Ganem nüshasının tamamlanma yılı 1036/1625-26'dır. Ganem Dede'nin te'lifin tamamlanmasından sonra vefat etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Ganem Dede'nin ömrü *Şerh-i Mesnevî*'nin son te'lifine vefa etmemiştir. Bu te'lif 1039/1629-30 yılında gerçekleşmiştir.¹³ Ganem Dede'nin vefatının 1629'dan önce olduğu kesinlik kazandığına göre Sahih Ahmed Dede'nin vermiş olduğu tarih yanlış çıkmaktadır. *Şerh-i Mesnevî*'nin ilk te'lif metninin 1036/1625-26 tarihinde tamamlanmış olması da Sâkib Mustafâ Dede ve müteâkip yazarların verdiği tarihi doğrulamaktadır.

Vefatından sonra Muhibbî Efendi onun cesaretini ve fedakârlığını anlatan şu kıt'ayı Ankaravî'ye hitaben kaleme almıştır:

*Kıt'a
Kurbân-ı seret geşt u Ganem yaft ganîmet
Ezrâh-ı fidâ sıy-ı Hudâ kerd azîmet
Derpeyevi-yi pîr çünan tayy-ı mekân kerd
K'ez pîş fütâden hemerâ dâd bezîmet¹⁴*

Ganem Dede'nin kabri ise, Galata Mevlevîhânesi'nde şeyhi Ankaravî'ye âit türbenin ayak kısmında bulunan pencerenin yanındadır.¹⁵

***Şerh-i Mesnevî*'ye Katkısı**

Ömrü boyunca Ankaravî'nin yakınında bulunan Ganem Dede, şeyhinin en has müridi ve manevî oğludur. Şârihin, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin şerhiyle

¹⁰ Sâkib Mustafâ Dede, *age.*, III, s. 54.

¹¹ Esrâr Dede, *age.*, s. 408; Alî Enver, *age.*, s. 183.

¹² Sahih Ahmed Dede, *age.*, s. 302.

¹³ "Günlerden biñ otuz tokuz târihinde mübârek Zi'l-ka'denün evâyilinde bir gün (...) Bu şerhün hüsn-i haftıla yazılması ve sa'âdetile mü'tâlâ'a kılmalarından ötüri ahsen-i tertib üzere tekrâr düzilmesi huşûşında..." *Şerh-i Mesnevî*, I, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, No: 1260, 2b.

¹⁴ "Ganem senin başın için kurban oldu ve ganîmet kazandı. Kendini fedâ yoluyla Hak cânibine azîmet etti. Pîrin yolunda bu şekilde tayy-ı mekân etti. Onun kendini fedâ ederek öne düşmesi herkesi hüzne boğdu." Sâkib Mustafâ Dede, *age.*, II, s. 42.

¹⁵ "Hâzret-i Şârih Rusûhî quddise sırruhu Hâzretlerinün civâr-ı türbe-yi muqaddeselerinde cânib-i kademlerinde vâkı' revzen öninde medfûn olup el-ân seng-i nişân-ı külâh-ı istivâdârla merkad-i münevverleri mehîb-i envâr-ı esrârdur", Esrâr Dede, *age.*, s. 409.

başlayan *Şerb-i Mesnevî* serüveninde kâtibi ve daraldığı demlerde şerhe devam etmesi yönünde telkin ve teşvikleriyle en büyük destekçisi olmuştur. Şerhin muhtelif yerlerinde Ganem Dede'nin adı bu özellikleriyle zikredilir.

Ankaravî *Şerb-i Mesnevî*'nin ilk te'lif metninin bitirilmesinden sonra bu şerhin tekâmülünde Ganem Dede'nin katkısına şöyle değinir: *Mevlânâ'nın ruhâniyetinden manevî feyizler ve ilmî keşifler gönüme doğdu. Gönlin derinliklerinden coşkunlukla taşan bu feyiz ve keşifler lisan aracılığıyla akıtı. Lisan çeşmesinden akan bu hikmetleri muhterem veledim Dervîş Ganem sem' kâsesiyle alıp gönül havuzuna koydu. Onun hikmet beyanlı kalemi lüle olup bu ma'naları âb-ı hayât gibi sayfalar ve varaklar üzerine akıttı. Allah'a şükür yedi cilt hâlinde düzenlenen şerb bu üslup üzere tamamlandı.*¹⁶

Şerb-i Mesnevî'nin üçüncü cildinin mukaddimesinde Ankaravî te'lif edilen bu şerhin aslında ortak bir çaba ürünü olduğunu belirtip emeği geçenleri tebrik ve takdir eder. Ardından şerhte madden ve ma'nen büyük hizmeti olan Dervîş Ganem'i de hayırla yâd eder. Çünkü bu şerhin yazılmasına ve tamamlanmasına kalben ve bedenen vesile olan kişi Dervîş Ganem'dir.¹⁷

Sahih Ahmed Dede'nin belirttiğine göre *Şerb-i Mesnevî*'nin te'lifi devam ederken üçüncü cildin tamamlanmasından sonra Ankaravî gözlerinden rahatsızlanır ve şerhe ara vermek zorunda kalırlar. Gözlerinin açılması durumunda Kur'ân-ı Kerîm tefsîrine başlayacağını ahd eden Ankaravî, bir müddet sonra şifa bulur ve Ganem Dede'nin rica ve ısrarıyla dördüncü cildin şerhine başlarlar. Dördüncü cildin şerhini tamamlayıp beşinci cildin yarısına geldiklerinde Mesnevî'nin yedinci cildinin bulunduğu bir nüsha ortaya çıkar.¹⁸

Ankaravî ise üçüncü cildin şerhinden sonra te'life bir müddet ara vermek zorunda kalmasını; zamanın karışıklığı, halkın olumsuz durumu ve özellikle de şerhe tâlip olan hakikî talebelerin yokluğuna bağlar ve bu sebeple dördüncü cilde başlamadığını belirtir. Çevresindeki kimi şahıslar, şerhten istifade etmek bir yana, tâlip

¹⁶ “Ve ol hazretün ruhâniyetinden beri füyûzât-ı ma'nevî vü fütühât-ı ilmî derün-i dile zuhûr kıldı ve derün-i dilden dahı cûş u hurûşa gelip, lisân tarafından carî oldu. Pes ol çeşme-yi lisândan carî olan yenâbi'-i hikemi veled-i muhterem ya'nî Dervîş Ganem kâse-yi sem'ile alıp, havz-ı derününe koyup, kalem-i hikmet-beyânı ana lüle kılıp sahâyif ü evrâk üzre mânend-i âb-ı hayât olan ma'ânî-yi şerife-yi tahîr ü tastîr kıldı. Ve bihamdillâhi te'âlâ yedi mücelled şerb bu üslûb üzre vücûda gelip tamâm oldı ve nihâyet buldı.” Semih Ceyhan, *agt*, s. 144.

¹⁷ “Vaqtâ kim bu kitâb-ı pür-ma'ânîniñ te'lif ü taşnîfine dâ'î ve kitâbet ü kırâ'atına becân u dil sâ'î oldıñuz ise pes lâzım geldi ki bunuñ dibâce-yi humâyûmı hayr du'âñuz ile mu'anven ve şükr ü şenâñuz ile müzeyyen ola ve bu kitâb-ı müsteşâba mü'tâla'a kılanlar ve bundan müstefid olanlar cümleñüze hayr du'âlar ve şükr ü şenâlar kıla ve lâsiyyemâ ol veled-i muhtereme ca'alellâhu ğaniyyu'l-kalbi bi'l-erzâkı'l-muğteneme a'nâ Dervîş Ganeme hayr du'âlar eyleye ve şükr ü şenâlar söyleye ki bu şerhüñ tahîr ü tenmîkma 'illet ü ğâyî ve cem' ü telfîkına kalben ve kâliben bâ'îş ü bâdî olmuşdur...” (İsmâil Rusuhî-yi Ankaravî, *Şerb-i Mesnevî, Cild-i Sâlis*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, R 450, vr. 1b).

¹⁸ “Ve bu sâlde (1035) şârih-i şeş-mücelled-i Mesnevî Şeyh İsmâ'il-i Ankaravî cenâbı mufassalen Mesnevî şerhine şurû' idüp cild-i evvel tamâm ve cild-i sâni tamâm ve sâlis tamâm oldukda za'f-ı basar gözlerine remed illeti gelüp görmez oldı ve ahd eyledi gözleri küşâde oldukda Kur'ân-ı Azîmu'ş-şâni tefsîr eyleye ba'dehu gözi açıldı görür oldı Ganem Dervîş Ahmed niyâz edüp cild-i râbi' şerhine şurû' buyurup ba'dehu cild-i hâmis şerhinün nısfına geldüğü sâlde mâh-ı Zi'l-hiccesi ğâyetinde cild-i sâbi' zuhûra geldi.” Ahmed Sahih Dede, *age*, s. 296.

olanların da şevklerini kırdıkları için dolaylı olarak Ankaravî'nin şerhe devam etmesini uzun süre engellemişlerdir. Bunun üzerine şârihin bazı sohbet arkadaşlarının bu şerhin tamamlanması için gayret göstermesi, özellikle Dervîş Ganem'in o zamana kadar te'lif edilmiş kısımların müsveddelerini temize çekip şerhi ikmâle erdirmesi dördüncü cildin şerhine başlaması hususunda Ankaravî'yi gayrete getirmiştir.¹⁹

1035 tarihinde Mesnevî'nin yedinci cildinin de içinde bulunduğu iddia edilen bir nüshasının ortaya çıkması Mevlevî çevrelerinde rahatsızlığa sebep olur. Ankaravî, şerh ettiği yedinci cildin mukaddimesinde bu nüshaya karşı çıkan muhalifleri sert sözlerle eleştirir. İstanbul'da bulunan Mevlevîhâneler arasında fizikî müdahaleye varacak kadar restleşme yaşanır. Bu zor günlerde Ganem Dede, şeyhinin yanibaşındadır. Ankaravî, yedinci ciltte bir padişah ile vezirinin ahvâlinin anlatıldığı bir kıssayı yorumlarken Mesnevî'nin yedi cilt olup olmadığıyla ilgili meseleye de değinir.²⁰ Diğer Mevlevî çevrelerden gelen sert tepkiler ve tehditler üzerine

¹⁹ “Bu fakîr u haķîr ve keşîru't-taķşîr cild-i şâlişûn şerhini tahrîr eylemeden fâriğ olduğda ihtilâl-i zamân ve sũ-i hâl-i ehl-i cihâni görüp taşnîf ü tahrîr eylemeden kalbũme 'azîm kelâl ü melâl geldi bâhuşûş ki nedret-i kitâb ve kılllet-i ũllâb cihetinden egerçi müstemî'î katı vâfirdür ve tâlib mertebesinde olanlar bunı ehrliden ta'allüm eylemeden müstahyî vü nâfirdür ekşerine doğu henüz dağı taşşilde olmaķ ve bu 'ilm-i şerîf taleb ta'lim ü irşad semtine gidüp anlaruñ iştıyadı hevâsında tâyir ve ictimâ'î fezâsında sayırdur ve lihâzâ bu kitâb-ı müsteţâbuñ ma'ânî vü haķâyıķına 'âlim olmadan kaşır kalmış ve ebkâr-ı esrârınuñ enveri ruhsârını müşâhede kılmadan hâyib ü hâsir olmuşdur bundan mâ-'adâ nice tâlib olan ve taşşil-i ma'rifete sa'ý kılan sâliklerũn yolın vurmış ve anları dağı kendüler gibi taleb ü sa'ýden melũ u fâtur kılmışdur bunlaruñ bu hâleti mürîş-i melâlete bâ'îş-i ferâğat olup bir zamân lisân-ı kilkũmi dem-beste vü lâl kıldı ammâ bihamdillâhi ve tevfiķlihi şoşbetimizde olan ba'zı yârânuñ bu 'ilm-i şerife tâlib olması ve bu şerh-i laţifũn tahrîrine iştigâl kılması fi'l-hâl ferâğ u kelâl 'uķdelerin bâl ü per-i melâlũmden izâle idüp lisânũnu ta'bîre ve kilk-ı ma'rifet-beyânũnu mertebe-yi tahrîre yitürdi 'ale'l-huşûş ol veled-i muhterem ca'alellâhu minaşşâbi'l-himem ve şâra bi'l-'ulũmi ğaniyyen ve'ğtenem a'nâ Dervîş Ganemũn şerhi yazması ve müsvedde olanı işlâh idüp düzmesi kalbũme kuvvet virüp çeşm-i za'ifũmi rũ'yet ve cism-i naħîfũmi fâķat mertebesine irgürüp cân u cenânũnu cild-i râbî'ũn şerhine şurũ eylemege getürdi pes anuñ mu'âvenet ü muţâlebeti sebebiyle bu aħsen-i merâbî' olan cild-i râbî'ũn şerhine mütevekkilen 'alellâh şurũ kıldum Haķ Subhânehu ve Te'âlâdan ümmidũm budur ki ihtitâmı muķadder ve itmâmı müyesser ve aħsen-i vecle nıhâyet bulup zuhũra gele” (İsmâil Rusũhi-yi Ankaravî, *Şerb-i Mesnevî, Cild-i Râbî*, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, 2064, vr. 1b-2b)

²⁰ Semih Ceyhan tez çalışmasında bu meseleye temas etmiştir. Söz konusu hâdisе şöyle gerçekleşmiştir: “ittifâken bu yedinci cild dahi ortaya çıktığında, bu kıssada zikredilen sefihler gibi, gaflet ve cehalet ve gurur macunlarıyla akılsız olan ve kendilerini akıllı ve bilgin hatta arif bilen nice sefihler, yedinci cilde inanıp buna “Mevlânâ kelâmıdır” diyen ihvânımız, ahmaklık ve sefihlik eylemeye başladılar ve “bunun gibi beyhûde kelâma Mevlânâ kelâmı diyen sefihlere siz ne dersiniz?” diye söylediler. “Bizim amellerimiz bizim, sizinkiler sizindir. Aramızda bu konuda herhangi bir hüccet de yoktur; sizlere selam olsun, cahillere uyma.” sözünün mefhumuyla onlara cevap vermeyip, nice günler onların ta'n ve kınamalarına sabır ve tahammül etmekle muamele kıldı. Zira yedinci cild nüshası şâyî oldu, onların sefâhati dahi gittikçe kuvvet buldu. Sonunda birbirleriyle ittifak edip, “gelin bu kitaba “Mevlânâ kelâmı” diyen eblehlere hücum edelim. Ya onlar da bize tâbî olup, bizim mizâcımız üzere olsunlar ve kabul ettikleri o kitabı bizim gibi zem ve kadh kılsınlar, ta ki yek-dil olalım. Aksi halde onları sâkin oldukları hangâhdan ihrâc edip, kimini döveriz ve kimini dahi azîm rencide ederiz.” demişler. Bu ittifaktan sonra, yine ulemâ ve ukalânın onlara gelecek serzenişlerden hem havf ve hazer edip sonunda bize bir kimse göndermişler ki, “elbette o kitaba i'timâd etmeyi ve halka galat bırakmayı terk eylesin ve gelip bize tâbî olup hata eyledim diye söylesin” demişler. Bu fakir bunların bu türden sefâhatinden hayrete düştüm. Dedim ki, “Sübhanallah yâ İlâhî bu ne derddir! Câhil kendi cehâletini, sefih ve nâdân kendi kabahatini bilmediğinden ötürü, böyle bir kitâb-ı kerimũş-şâna ve ümmet-i Muhammede nâfi' olan ilim ve

Ankaravî, meseleyi yanında bulunan Ganem Dede ile müzâkere eder. İhtilafa sebebiyet vermemek için tepki gösterenlere “Siz’in hâtırınız için bu kitaba yedinci cild demeyelim ve Hazret-i Mevlânâ kelâmıdır diye söylemeyelim tek hâtırınız hoş olsun.” cümleleriyle ortalığın sakinleşmesini sağlamışlardır. Bununla beraber yedinci cildi şerh etmekten geri durmamışlardır.

Yedinci cildin şerhi tamamlandıktan sonra beşinci cildin kalan kısmı ve altıncı cilt de şerh edilmiştir. Böylece şerh 1036/1625-26 Ramazan’ında tamamlanmıştır. Ganem Dede’nin vefatı da bu yıl gerçekleşmiş olmalıdır. Yukarıda değinildiği gibi Sâkıb Mustafâ Dede, Esrâr Dede ve Alî Enver’in vefat tarihine ilişkin verdikleri tarih ile şerhin tamamlanma yılı kronolojik anlamda herhangi bir çelişkiye de yol açmamaktadır.

SONUÇ

Dinî ve ilmî meselelerin yoğun şekilde tartışıldığı bir zaman ve zeminde büyümüş olan Ganem Dede, küçük yaşından itibaren tasavvuf neşvesiyle tanışmış ve iyi bir Mevlevî terbiyesi almıştır. Bu sağlam altyapısı vesilesiyle kendisini himaye eden şeyhi İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî’nin en has dervişleri arasında yer almış, Mevlevî usûl ve erkânına dair te’lif edilen eserlerin kâtipliğini yapmıştır. Hayat hikâyesini ele alan metinlerden anlaşıldığı kadarıyla menkıbevî nitelik arz eden kısa ömrü süresince Mevlevîhâne dışına pek çıkmamış olan Ganem Dede tüm mesaisini kendisine hayat gayesi edindiği Mevlevîliğin tekâmülüne ve manevî babası olan şeyhi Ankaravî’nin hizmetine sarf etmiştir.

Ankaravî’nin değerli ve hacimli eseri *Şerh-i Mesnevî*’nin te’lîfi sürecinde başından itibaren aktif rol almış, şerh sohbetlerini anbean müsvedde olarak kaydetmiş

irfâna ihânet eylesin. Ve bu faydalı ilme tâlip olan ihvân hakkında bu türden mâlâyâ’nî sözler söylesin. Ve ey pâdişâhlar pâdişâhı, bu asır ne türden bir asırdır ki, ehil nâehilden ve âlim câhilden fark olunmasın ve mücerred insanların iltifatlarıyla mağrûr olmakla câhil ve nâdân bu türden edesizce cüret kılsın. Bu nev’iden ilm-i şerîfin ve kitâb-ı latîfin okunup yazılmasına yol vurucu olsun.” Bundan sonra o taraftan gelen kimseye dedim ki, “ey kardeşim, hatâ etmek Allah’ın emrine ve Resûl’ün şerîatine muhâlefet etmekle olur. Aksi halde Kitâb ve Sünnete muvâfık olan kitabı okuyup yazmada ayn-ı savâb olur ve nice hayr u sevâp ele gelir. Bu bir kitâb-ı müstetâbdır ki, bunun içinde bu kadar yüz âyet-i kerime ve ehâdis-i şerîfe olduğundan dolayı, eimme-yi dînin mezheplerine muğâyir ve itikadlarına muhâlif bunda bir beyit bile yoktur. Dolayısıyla bunun gibi faydalı ilim tâliplerini nehyeden ve engel olan hatâ eder ve beyhûde söyler.” Böylece bir zamandan sonra haber göndermişler ki, “elbette fukarâdan bir kimse okuyup yazmasın. Eğer bu kitap okunup yazılıyorsa rızamız yoktur. Zira sonra elem çeker.” Bu fakir sübhanallah deyip, bu kitabın muharriri olan Dervîş Ganeme bakıp, o dahi bu fakîre nazar edip “bu hususta ne demek lâzımdır” dedikte, bu kıssada mezkur olan vezîr-i fâzılın ve pâdişâh-ı âkilin o sefih olan hâllere müdâra eyledikleri gibi, bir nice müddet müdârâ eylemeklik revâ görüldü ve onlara hoş sizin hatırınız için bu kitaba “yedinci cild” demeyelim ve “Hz. Mevlânâ kelâmıdır” diye söylemeyelim. Tek hatırınız hoş olsun deyip, mizâclarına muvâfık söz söylemekle def kılındı. Hz. Hak’tan ümidimiz budur ki, zümre-i ulemâ vü ukalâyı bu tarafta olan zu’afâyâ mu’in ve nâsir kılmakla bu cânibi müeyyed ü muzaffer kılıp, bunu inkâr eyleyen sefihler ve câhiller zümresini mağlûb ve mahzûl eyleye.” Semih Ceyhan, *agt*, s. 138-139.

ve daha sonra bu müsveddeleri temize çekmek suretiyle eserin te'lifinde en önemli görevi ifa etmiştir. Uzun soluklu te'lif sürecinde hastalığı ve çevresindeki insanların ilgisizliği sebebiyle şevki kırılan şeyhini gayrete getirerek tasavvuf kültürü açısından son derece önem arz eden bu eserin tamamlanmasına vesile olmuştur.

EKLER²¹

1. Muştafâ Şâkıb Dede - Sefine-yi Nefise-yi Mevleviyân

“Hâzret-i Dervîş Ğanem

‘Aķıb-i muķābele-yi Őerifede ķafes-i nisvānda piķide-yi palas-pāre-yi bīkesī bulunmağıla laķıķ-ı Hāzret-i Rusūhī ķuddise sırruhu’s-senā olup ibtidā dervīŐ-i meydānī nazār-ı Őefķat-eŐerlerine ihzār eyledikte kemāl-i re’fet ũ merħamet ve *hāy ķuzı hoŐ āmedī* ‘unvān-ı hūsn-i ķabūl-iŐ‘arıyla nevāziŐ buyurup kendūye Őālilhātdan dāye ta’yin olup mānend-i ferzend-i Őulbī perverīŐ-yāfte ve sinn-i rüŐde resīde olduklarında yine kemā fi’s-sevābıķ *Ķuzı* lafzıyla luķ-ı hıķābları eŐnāsında aħbāb-ı zārāfet-me’ābdan biri *in baħtiyār ve nazārkerde-yi Hāzret-i ‘Azīz ezderecāt-ı Ğamelī ğüzeŐt ve beevc-i Ğanemī Őu’ūd kerdest* nükte-yi laķifesiyle Őayyibet-serā olunca *hoŐ ğüfteyi ba’d ezin Ğanem ğanīmet-tev’em Őud ve behimmet u ğimāyet-i merdān-ı Ğudā mes’ūlest ki kebŐ-i İsmā’īl Őeved* nefes-i enfesleriyle istiŐvāb u tefā’ül-i ğayr buyurmalarıyla beyne’l-fuķarā med’uvv-ı Őöhret-i Ğanem olup Őāye-yi ‘ināyet-māyelerinde ārāste-yi ma’ārif ũ ādāb ve Őāyeste-yi enzār-ı ‘āķıfet-i uli’l-elbāb olup menķibe-yi nefise-yi Rusūhīde tafŐil olunduğı ũzre kebŐ-i İsmā’īl oldukları dağı burhān-ı ķaķfī fidāyla menāŐŐa-ārā-yı taħķıķ olmuŐdur

Ve dağı ol ‘āŐıķ-ı ser-bāz ve Őādıķ-ı mūmtāz-ı ser-efrāz rütbe-yi refī‘a-yı ķurbānī olup Őad hezār tebcil ũ ihtirāmla ğālen medfen-i mūnevver-i mürŐidleri olan maħall-i revķ u reyħān civārına vaz‘ olunduğdan Őoñra ğasbe’l-‘āde eŐyā-yı muħallefe-yi dervīŐānelerin beyne’l-fuķarā tevzi‘ idüp hemiŐe mir’ātu’Ő-Őafā-yı vaķt-i neŐāķ ve dest-embū-yı meŐām-ı inbisāķları sefīne-yi nefiseleri dağı ğāzret-i lāķıt-ı büzürgvārları sehmine iŐābet itmekle bādī-yi fetħ ũ nazarda bu ķıķ‘a-yı ğarrā dest-i ğaķķ u eŐer-i Őabī‘-i bedāyi‘-serāları olmak ũzre rū-nümā olmağla tehyīc-i yemm-i riķķatlerine bā‘iŐ ve hubūb-ı serd-i bād-ı āh ve nübū‘-ı çeŐme-yi dümū‘-ı ğasret-ğīze bādī olmuŐdur ol ķıķ‘a-yı zībā ğūzn-i fersāħasın ğātımeyi zıķr-i cemīlleri ķılınmuŐdur

Nazm

Nađam enīs-i Ğanemdür bu deşt-i vaħdetde

Hücūm-ı ğürg-i ecelden Őehā ne ğam Ğaneme

²¹ Bu kısımda klāŐik Mevlevī kaynaklarında Ğanem Dede ile ilgili bölümlerin yeni yazıya aktarımı bulunmaktadır. Daha önce yeni yazıya aktarımı yapılmıŐ eserlerde, ilgili yazarın imlā tercihi muhafaza edilmiş, tarafımızdan çevrilen kısımlarda ise ilmī transkripsiyon sistemi tercih edilmiştir. Dipnotlardaki alıntı metinlerde de aynı yöntem takip edilmiştir.

*Ġanîmet-i dü cihandur dem ü kademle baña
Fidâ-yı cân u ser itmek senüñ gibi şaneme*

Hayātu'l-hayyu'l-kayyûmi bitevârudi 'inâyâtihi ebeden sermeden ve teğabbele bezli mağabbetihî biğabûli yûrişu'l-iğtinâmi fimak'adi's-şıdķı ve civârî'r-rağmeti ilâ en yefne'l-mededi'l-'adedi âmîn biğurmeti men ce'ale'l-enâmu seyiyiden ve seneden" (III, s. 54-55)

"Nağlest ki ol kuğb-ı dâyire-yi temekkünün mu'tâd şafvet-i bünyâdları her vağt-i şubğ a'ğâb-ı zıkr-i ism-i Celâlde 'aynu'l-cem' ihvân u ħullânıla şoğbet irşâd u ta'lîm buyurup zamân-ı duğhada kavvâlân u münşidîne miğdâr sâ'at şurup aralık itdirüp tecdîd-i Şabûhî-yi şafvet ve ba'dehu ħavâşşıla te'lîf ü tedvine meşğûl olup Ġanem Dede emşâli ağaşş-ı ħavâşşların intiğâb ve mâ-'adâya izn-i teferruğ-ı şûrî-fermâ olup tettebbu' u teşaffuğa a'mâl-i cill-i himmetile evkât-güzâr iken bir vağt-i neşât u ħîn-i inbisâtlarında muğâyeye-künân *în Ġanem-i mâ hem-ğâl-i kebs-i Ġazret-i İsmâ'il 'aleyhi's-selâm ħvâhed bûd* 'unvânıyla nefes-rân-ı dil-nüvâz olmaları ol rûğ-ı pür-fütûğ-ı kavâlib-i ihvân ve revğ u reyğân-ı kulûb-ı ħullânun bir 'ârıza-yı şedîde vü 'illet-i medîde ile firâş-ı rehîn ü ħücre-yi ħarem-nişîn olduğında nâtamâmî-yi âşâr-ı celîleleriyle dâğdâr-efsûs olduğları ħavâtır-ı mağremâna ħalecân-ı hicrânları kadar dağdağa-fersâ olduğı müşâhede olunduğda hemân Ġanem Dede Ġazretleri iğtinâm-ı furşat siyâğında *ezîn Ġanem-i biğäre ħayr ezğurbânî çî mî âyed* 'ibâret-i pür-ağzân-ı dâğdârîyile ħâyim-mağâm-ı niyâz ve rû-mâl-i peymânçe-yi recâmendî olinca du'â-güy-ı ħânğâğ olan pîr-i rüşen-zamîr âğâğ-ı sırr-ı şamîmü'l-fevâyidî olmağla gülbâng-keş-i ħabûl-i fidâ olduğı ân-ı ħayr-ı münğasimede biğikmetillâhî'l-Ġadîrî'l-'Azîz mânend-i kebs-i Zebîğullâhî fidâ-yı Ġazret-i Şeyğî olup levâzım-ı techîz ü defni temâmında Cenâb-ı Rusûğî dağı 'âfiyet-i tämme vü şığğat-ı kâmile-yâğ ve tekmîl-i âşâr-ı şerîflerine teşmîr-i sâ'id-i mübâderet ile muvaffağ-ı itmâm olduğlarında nefis-i tayyibet-âmîzleri mutazammın-ı mükâşefe-yi zarâfet-endüdları olduğı iştibâğ-ı âşnâ vü biğâneden müberrà ve ser-bâz-ı merğümüñ ħâk-ı pâkı müteberrik-i pîr ü cevân ve zıkr-i cemîl-i tağşîn ü âferîni yâğdâr-ı merdân-ı meydân olmuşdur." (II, s. 42)

2. Esrâr Dede - Tezkire-yi Şu'arâ-yı Mevleviyye

"Dervîş Ġanem

Şâğıb Dede ħuddise sırruhu *Sefîne-yi Mevleviyyede* bu güne tağşîl-i ağvâllerine gevher-eğşân-ı ta'bir olur ki ' *ağıb-i muğâbele-yi şerîfede kafes-i nisvânda piçide-yi palâs-pâre-yi bîkesî bulunmağıla lağığ-i Ġazret-i Rusûğî Şariğ Dede ħuddise sırruhu olup ibtidâ dervîş-i meydânî nazar-ı şefğat-eşerlerine iğzâr eyledikte kemâl-i re'fet ü merğamet ve ħây ħuzı ħoş âmedî 'unvânıyla nevâziş buyurup kendüye şâlihâtdan dâye ta'yîn olunup perveriş-yâfte ve sinn-i rüşde resîde olduğlarında kemâ fî's-sâbiğ ħuzı lağziyla lağif ħığâbları esnâsında*

iḥvândan biri fimâ ba'd koç oldılar muṭāyebesiyile ṭayyibet-serâ olunca hoş didiñüz ba'd ezîn Ğanem olsun himmet-i merdânıla mes'üldür ki kebs-i İsmâ'îl olur nefes-i neffsleri ile istişvâb u tefe'ül-i ḥayr buyurmalarıyla beyne'l-fuḳarâ med'uvv-ı şöhret-i Ğanem olmuştur.

Şâriḥ Rusūhî Dede ḳuddise sırruhu Ḥazretleri bir 'arıza-yı şedîde vü 'illet-i medîde ile firâş-ı rehîn ü ḥücre-yi ḥarem-nişin olduğında nâtamâmî-yi âşâr-ı celîleleriyle dâğdâr-efsûs oldukları ḥavâtır-ı maḥremâna ḥalecân-fersâ olduğu müşâhede olunduḳda hemân Ğanem Dede iğtinâm-ı fırsat siyâḳında 'bu Ğanem-i bîçâre ḳurbânlıḳdan ḡayrı ne bilsün' diyüp ḳāyim-maḳām-ı niyâz ve rû-mâl-i peymânçe-yi recâmendî olunca du'âcı-yı ḥânḳâḥ olan pîr-i āḡâḥ gülbāng-keş-i ḳabûl-i fidâ olduğu ân-ı ḡayr-ı münḳasımede biḥikmetillâḥ mânend-i kebs-i Zebîḥullâḥ fidâ-yı Ḥazret-i Şeyḥ olup levâzım-ı techîz ü tekfîni temâmında Cenâb-ı Rusūhî Ḥazretlerine daḡı 'âfiyet-i tāmme vü şîḫḫat-ı kāmile gelmişdür.' intehâ kelâmihim

Bu vaḳ'a-yı ḡaribe biñ otuz altı târiḫinde vâḳı' olup Ḥazret-i Şâriḥ Rusūhî ḳuddise sırruhu Ḥazretlerinin civâr-ı türbe-yi muḳaddeselerinde cânib-i ḳademlerinde vâḳı' revzen önünde medfûn olup el-ân seng-i nişân-ı külâḥ-ı istivâdârla merḳad-ı münevverleri mehbiṭ-i envâr-ı esrârdur." (s. 407-409)

3. 'Alî Enver - Semâ'-ḥâne-yi Edeb

"Derviş Ğanem

Şâriḥ Rusūhî İsmâ'îl Dede Ḥazretlerinin zamân-ı meşîhatlarında ba'de'l-muḳâbele ḳafes-i nisvânda bir palâs-pâreye şarılı olduğu ḫâlde bulunup ḫuzûr-ı Şâriḥe getirildüḳde ḥāy ḳuzı hoş âmedî diyerek nevâziş buyurmaları Ğanemün evvel emirde Ḳuzı telḳibine sebep olmuştur Ḥazret-i Şâriḥ bu ḳuzıcağızı bir süd anaya virüp büyütmüş ve soñra ḥânḳâḥa alup terbiye itmişdür

Mumâileyh sinn-i rüşde vâşıl olduğu şırada Şâriḥ Ḥazretleri bir iş zımnında Ḳuzı diyü çağırduḳlarında ḫuzzârdan biri fimâ-ba'd koç oldılar diyince Ḥazret-i Rusūhî hoş didiñüz ba'd ezîn Ğanem olsun himmet-i merdân ile mes'üldür ki kebs-i İsmâ'îl gibi olurlar dimesi üzerine beyne'l-iḥvân Ğanem ismiyile med'uvv olmuştur ḫikmet-i Ḥudâ Rusūhî İsmâ'îl Dede şiddetli bir ḫastalıḡa dūçâr olarak ümmidsiz bir ḫâle geldikde fuḳarâ-yı ḥânḳâḥ hem şeyḫün vefâtına ve hem şerḫün nâtamâm ḳalacağına büyük te'essüf içinde bir birleriyle ḫasb-i ḫâl iderler iken Ğanem ortaya atılarak *ben ḳurbânlıḳdan başka neye yararum* diyü Ḥazret-i İsmâ'île fidâ olınmasını iḥvândan ricâ itmekle mevcüd dedegân daḡı gülbāng-keş-i ḳabûl-ı fidâ olmaları 'aḳîbinde teslîm-i rûḫ idüp ḫitâm-ı techîz ü tekfînde Rusūḫiye 'âfiyet-i tāmme vü şîḫḫat-ı kāmile gelmişdür subḫâne'l-Ḳâdiru 'alâḳulli şey'." (s. 182-184)

4. Şahîh Ahmed Dede - Mecmû'atu't-Tevârfî'î'l-Mevleviyye

“Ve bu sâlde (1019) kafes-i nisvânda 2 yaşında Ganem Dervîş Ahmed bulundu.” (s. 290)

“Ve bu sâlde (1035) şârih-i şeş-mücellid-i Mesnevî Şeyh İsmâ'îl-i Ankaravî cenâbı mufassalen Mesnevî şerhine şurû' idüp cild-i evvel tamâm ve cild-i sâni tamâm ve sâlis tamâm oldukda za'f-ı basar gözlerine remed illeti gelüp görmez oldu ve ahd eyledi gözleri küşâde oldukda Kur'ân-ı Azîmu'ş-şânı tefsîr eyleye ba'dehu gözi açıldı görür oldu Ganem Dervîş Ahmed niyâz edüp cild-i râbi' şerhine şurû' buyurup ba'dehu cild-i hâmis şerhinün nisfına geldiği sâlde mâh-ı Zi'l-hiccesi gâyetinde cild-i sâbi' zuhûra geldi.” (s. 296)

“Ve bu sâlde (1048) Şeyh İsmâ'îl Efendinün tabî'atları münharif ve ıztırâbları müştedd iken hizmetlerinde mukîm evlâd-ı ma'nevîleri Ganem Dervîş Ahmed Dede 32 yaşına duhûlünde vefât eyledikten sonra tabî'atları sıhatte mübeddel ve ıztırâbları zâyil olup âfiyet buldı.” (s. 302)

KAYNAKÇA

Alî Enver, *Semâ'-hâne-yi Edeb*, İstanbul: Âlem Matbaası, 1309.

AVŞAR, Ziya, “Tenkitli Metin Neşrinde İmlâ Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler” *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları (İmlâ Özel Sayısı)*, Volume 3/6 (Fall 2008), s. 75-111.

CEYHAN, Semih, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005.

Esrâr Dede, *Teşķire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye İnceleme-Metin*, haz. İlhan GENÇ, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınevi, 1983.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *Şerb-i Mesnevî, Cild-i Evvel*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, No: 1260.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *Şerb-i Mesnevî, Cild-i Sâlis*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, No: R 450.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *Şerb-i Mesnevî, Cild-i Râbi'*, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, No: 2064.

KONUK, Ahmed Avni, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi, I*, haz. Selçuk ERAYDIN-Mustafa TAHRALI, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004.

Mustafâ Sâkib Dede, *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevlevîyân*, Kahire: Matbaa-yı Vehbiyye, 1283/1866.

Sahîh Ahmed Dede, *Mecmû'atu't-Tevârîhi'l-Mevleviyye (Mevlevîlerin Tarihi)*, haz. Cem ZORLU, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

ŞAHİNOĞLU, M. Nazif, *Farsça Grameri-Sarf ve Nahiv*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997.

TANYILDIZ, Ahmet, *İsmâîl Rusûbî-yi Ankaravî-Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (Cilt I) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2010.

TOKATLI, Ümit, “Arap Harfli Türk Metinlerinde Hemzeye Dair Notlar”, *II. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına) Bildiriler Kitabı*, Kayseri: 2011, s. 348-357.

ÜNVER, İsmail, “Çeviri yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkooloji Dergisi*, XI (1993) Ankara: S 1, s. 51-89.